

kuje ne správně postřeh Vojtíškův (HS. ČSAV II, 35) — se obával prohlásit exemplář B za falsum, případně za listinu zpadělanou na základě pravé předlohy. V tom smyslu správně posoudil listinu Kristen, ovšem s tím omezením, že s největší pravděpodobností samotná nikdy neexistovala. Za takového stavu je pravost konfirmace značně problematická. Ona by snad mohla být považována za formální falsum,⁹ je však nepochybně správnější souhlasit s J. Šebánkem, jenž odmítá pojem formálního padělků a nahrazuje jej typem listiny, která je sice autorisována pečeti panovníkovou, ale jejíž obsah odpovídá stanovisku příjemce a nikoli vydavatele, čili stručně typem „listiny příjemce“. Dok-sanská konfirmace je heze sporu listina tohoto typu, a dovedeme-li toto o ní stanovit, je tím její diplomatický původ dostatečně osvětlen, aniž je třeba theoretisovat o podvodných či nepodvodných úmyslech klášterních proboštů.

P o z n á m k y

¹ Dříve vyšla práce Pražákova, proto ji uvádím na prvním místě.

² Oba autoři jeho text otiskli; Pražák v příloze obě znění v iuxtaposici a cenný český překlad B z vidímusu veřejného notáře M. Tomáše Mattheola z 9. března 1531. Kristen otiskl jen B s přihlédnutím k A. Oba otisky jsou provedeny pečlivě.

³ Ves „Tribuchic“ považuje Pražák za Třebčice Široké u Podbořan, Kristen za Třebušice Vysoké tamže; k tomu dodávám, že CDB je identifikuje za Třebušice ve slánském okrese; ves Čakov označuje Pražák za místo neznámé polohy, Kristen ji klade k Benešovu; stejně tak neidentifikuje Pražák ves Raduz, Kristen se přiklání k mínění Šimákovu a považuje ji za Radoušov.

⁴ Danielovi I. připisuje dar také Kristen, nezmiňuje se však o dosavadním dvojmý výkladu.

⁵ Ve své chystané práci o listinách tepelských se zabývám dvěma případy, v nichž nepřesné znění listin příjemeckého vyhotovení bylo při konfirmaci uváděno kanceláři na pravou míru.

⁶ Srov. práci J. Šebánka, Listiny příjemecké a jiné naše listiny na patronátní práva z doby přemyslovské (SPFBI, roč. V, C, č. 3, str. 79 a násl.), kde je uvedeno několik takových případů příjemeckých vyhotovení listin.

⁷ Str. 95.

⁸ V pozn. 3, str. 95, glosoval Kristen mou shora citovanou pasáž o příjemeckém vyhotovení B takto: „Srov. k tomu připomínky S. Duškové (tam a tam), s jejímiž tvrzeními (v pozn. 5), že obě vyhotovení naší konfirmace, i když jsou psána rukou dotčenou v Přemyslově kanceláři, jsou původu příjemeckého, se však nemohu ztotožnit, jelikož jde jen o domněnku, pro niž listiny neposkytují bezpečné opory.“

⁹ Srov. H. Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre 2 (1912), I, str. 8.

¹⁰ V závěru Příjemeckých listin.

Súša Dušková

Arnošt Klíma: **Manufakturní období v Čechách.** Praha, ČSAV, 1955, str. 523 + XX příloh.

V popředí našeho zájmu stojí období 17. a 18. stol., období rozkladu feudalismu a narůstání buržoasních prvků uvnitř feudální společnosti, období povstání nevolníků proti štopajícím útlaku a počátků národního obrození. Přesto dosavadní literatura k němu je velmi kusá; řešily se pouze některé dílčí otázky, zatím co základní problémy byly buď opomíjeny, nebo na ně nemohla být dána buržoasní historiografii uspokojivá odpověď.

Klímovou prací dostává se naší historické literatuře kniha, kladoucí si cíl marxisticky zhodnotit tuto dosud nezpracovanou problematiku našich národních dějin, přispět k správnému výkladu počátků a předpokladů našeho národního obrození. V široce koncipované práci snaží se tedy Klíma postihnout, vysvětlit a zdůvodnit všechny příčiny vedoucí k tomuto jevu, který byl pro buržoasní historiografii nevysvětlitelný.

V úvodu Klíma hodnotí literaturu a podává přehled problematiky zkoumaného období. První kapitola pojednává o hospodářských a společenských poměrech v 2. pol. 17. stol. V jednotlivých jejích oddílech obírá se Klíma utužením nevolnictví, zháněním a zbláháním z půdy, bojem nevolníků proti feudálnímu útlaku, výrobou zboží na feudálním velko-statku, zahraničním politikou a finanční situaci habsburské monarchie. V druhé kapitole všimá si úlohy obchodního kapitálu v rozptýlené manufaktuře. Velkou pozornost věnuje merkantilismu v Rakousku. Dále se obírá otázkou českého plátenictví na světovém trhu, úlohou německého obchodního kapitálu v českém plátenictví stejně jako otázkou pronikání anglického obchodního kapitálu do Čech a problémem českého sklářství v 17.

a 18. stol. Vznik koncentrované manufaktury je zpracován v kapitole třetí. V ní se obírá postavením nevolníků do povstání v r. 1680 a robotními patenty z r. 1717 a 1738. V druhé části kapitoly nazvané „Hospodářská politika státu v 1. pol. 18. stol.“ pojednává o boji o Španělsko a koloniální trhy, o poměru vlády k čechům, o prvních koncentrovaných manufakturách v Čechách (zejména o manufaktuře v Horním Litvínově) a o růstu manufaktur ve dvacátých letech 18. stol. Čtvrtá kapitola se zabývá hospodářskou a správní politikou absolutistické monarchie v období před zrušením nevolnictví. Zde Klíma hodnotí boj o Slezsko, hospodářskou a správní politiku po ztrátě Slezska a postavení nevolníků v 2. pol. 18. stol. Kapitola pátá o rozvoji textilních manufaktur v 2. pol. 18. stol. pojednává především o plátenictví, o manufaktuře v Poitějně a Kldyni, anglických společnostech v Čechách v tomto období, o soukenictví, dále pak o venkovské domácí práci pro faktory, o výrobě bavlněných tkanin, dětské manufaktuře v Bělé pod Bezdězem, a rozvoji bavlnářských manufaktur. Zvláště velkou pozornost věnuje Kinského manufakturám ve Sloupě. Přehledně uvádí zahraniční obchod Čech v 18. stol. do zrušení nevolnictví a hodnotí stav průmyslové výroby v Čechách před zrušením nevolnictví. V závěru je stručně shrnutí výsledků této práce. K textové části je připojen exkurs, seznam literatury, použitých časopisů, tiskěných pramenů a edicí, použitých archivních fondů, seznam vyobrazení, resumé v ruštině a němčině, jmenný rejstřík a dvacet obrazových příloh.

Klímová práce je prvním širokým pohledem na problematiku této doby. Avšak už klasifikace tohoto období jako období manufakturního přináší s sebou některé nedůslednosti. Především se vtrhává otázka, zda lze mluvit o manufakturním období, když Klímová práce končí rokem vydání patentu o zrušení nevolnictví, tedy datem, kdy se začíná dostávat budování manufaktur u nás do nejvyššího stadia, neboť teprve zrušením nevolnictví byly uvolněny pro ně tak potřebné svobodné pracovní síly. Další úskali je v tom, že chceme-li užívat tohoto termínu, nutně pak musíme posunout práh této práce do předšlého století (mincovnictví, sklářství, železářství). V zásadě však lze souhlasit s tím, že hlavní zájem upírá Klíma na manufakturní textilní, protože mají v této době převažující význam, zatím co jiná zmíněná výrobní odvětví nabývají na svém významu až později. Svědčí o tom i Klímou uváděný přehled pracovních sil zaměstnávaných v jednotlivých pracovních odvětvích. Klímová práce, což je její zásluhou i nedostatkem, jak ukážeme dále, neomezuje se jen na vylčení vzniku, rozsahu a objemu manufakturní textilní výroby, nýbrž všimá si širšího rámce soudobého vývoje tím, že si všimá postavení nevolného obyvatelstva a jeho boje proti feudálnímu útlaku, vnitřní i zahraniční politiky monarchie. Tak také řeší na základě dosud málo známého archivního materiálu problém počátků původní akumulace kapitálu u nás. K této dosud ne zcela jasné, diskutované otázce¹ přináší některé pohledy, s kterými však nelze ve všem souhlasit. Jde zejména o otázku zblhání poddaných z půdy, kde proti názoru B. F. Poršněva, že je to jedna z forem třídního boje za feudalismu, vidí v ní jeden z příznaků původní akumulace. Takovým chápáním otázky bychom však museli posunout hranici hledání tohoto procesu až do 13. stol.² nehledě k tomu, že v tomto období není pro jiná území (na př. Moravu) typická. Podobnou simplifikaci se vyznačuje Klímův přístup k otázce výrobních vztahů v manufakturách, kdy námezdní pracovní poměr pokládá za kapitalistický, zatím co ve feudalismu se s ním setkáváme velmi často. Tím pak nepřesvědčuje ani Klímův argument, že je vyloučena t. zv. nevolnická manufaktura u nás. Pracovní síly v období, které Klíma zpracovává, nebyly ještě pracovními silami svobodnými, což sám Klíma na několika místech uvádí. Byly stále ještě připoutány ke svým vrchnostem, jak ostatně Klíma dokládá v případech získávání přádláků a tkalců z jiných panství. Ne vždy přesvědčivé je apodiktické užívání citátů klasiků marxismu-leninismu. Nevidím chybu v tom, že jich užívá. Užívá-li však Leninovy závěry, charakterisující ruské poměry v 19. stol., musí je mnohem hlouběji osvětlovat a dokazovat materiálem o našich poměrech. Klímové práci je možné při veškeré úctě k jejímu rozsahu vytknout nedůslednost v používání a hodnocení literatury, jak už ostatně bylo vytýkáno jinými recenzenty jeho práce.³ Konceptním kladem Klímovy práce je širka problémů, již se obírá. Přihlížíme-li však k jejímu zpracování, vidíme, že Klíma se zabývá monograficky jednotlivými manufakturami a zasazuje je do širšího rámce ne vždy šťastně. Kvalita jednotlivých kapitol a jejich částí je rozdílná, takže některé pasáže připomínají ne v dobrém slova smyslu spojovací text. Tím tuto správně široce pojatou práci tříští a oslabuje její účín. Nelze však souhlasit s výtkou některých dosavadních recenzentů, zejména M. Myšky, že nedostatkem této práce je to, že si všimá jen vývoje v Čechách. Pokud to zaměření práce vyžaduje, Klíma se dotýká i manufaktur na Moravě a na Slovensku. Sám si však cíl zpracování celkového vývoje v našich zemích nekladl a na rozdíl od některých dřívějších prací vyvozuje z českého materiálu závěry pouze pro Čechy. Přihlížíme-li k složitosti a šíři podobné práce pro

celou republiku, která je nad síly jednotlivce, musíme nutně přiznat, že práce tohoto rozsahu, zejména pokud nejsou ještě dílčí monografické práce, má své plně opodstatnění.

Klímovova práce bohatě fundovaná literaturou a prameny s důkladným poznámkovým aparátem i přes uvedené nedostatky je práce objemná, přinášející nové poznatky a pohledy, ukazující cestu k detailnímu zpracování tohoto období. Jest si přát, aby Klímovo průkopnické dílo našlo dost následovatelů, kteří by dále prohloubili naše vědomosti o tomto tak významném období českých dějin.

Bedřich Čerešňák

P o z n á m k y

¹ V poslední době se touto otázkou zabývali: M. Jaroš, K problému studia procesu t. zv. původní akumulace v našich dějinách, ČSČH IV, 1956, 447—462. — J. Janáček, K článku Miroslava Jaroše o procesu t. zv. původní akumulace v našich dějinách, ČSČH IV, 1956, 642—644. — J. Válka, K otázce projevů původní akumulace kapitálu v Čechách a na Moravě v 16. stol. Sb. FF BU, V, 1956 Č 3, 103—122, A. Míka, České rybníkářství a problém počátků původní akumulace v českých zemích, ČSČH II, 1954, 262—271, O. Janeček, Povstání nevolníků v českých zemích r. 1775, Praha 1954.

² Viz práci B. Šindeláře, K otázce zběhlých poddaných u nás, ČSPS 1949, 163—175, 214—227.

³ Dosud knihu recensovali: F. Mainuš, Nová mysl 1956, č. 6, str. 632—636; J. Válka, ČMM 1956, č. 3—4, str. 397—398; J. Polišenský, Dějepis ve škole 1956, č. 6, str. 277—281; M. Myška, Slezský sborník 1956, č. 1, str. 134—138; F. Jordán, Věda a život 1956, č. 8, str. 381—382; B. Šindelář, ČSČH 1957, str. 158—168; J. Růžička, Historie a muzejnictví 1956, č. 4, str. 315—322; A. Śpiesz, HC 1956, č. 3, str. 429—430; J. Černý, Filos. čas. 1956, č. 5, str. 779—781; J. Kubát, Obrana lidu, 28. 4. 1956; V. Prucha, Sov. věda — polit. ekon. 1956, č. 4, str. 544—547.

Jakobiner und Sansculotten. Beiträge zur Geschichte der französischen Revolutionsregierung 1793—1794. Herausgegeben von Walter Markov. Berlin, Rittler & Loening, 1956. XXXIX + 235 stran.

V NDR vyšel nedávno zajímavý sborník dvanácti příspěvků, věnovaných problematice vztahu jakobínů a sansculottů za revoluce diktatury ve Francii v letech 1793—1794. Na zpracování tohoto sborníku se podíleli historikové několika států. Tři historikové francouzští (Albert Soboul, Georges Lefebvre, Michel Vendre), dva angličtí (Richard Ch. Cobb, George Rude), dále dva západoněmečtí (Erich Loos, Martin Göhring) a konečně dva východoněmečtí badatelé (Walter Markov a Werner Krauss). Autoři se liší od sebe často velmi vyhraněně jak světovým názorem, tak i metodicky. Ničméně však mají přece jen něco, co je navzájem přitahuje a sblížuje: a tím je přání pracovat družně na společném problému velkého vědeckého významu a dosahu. K jeho řešení přistoupili badatelé tří velkých západoevropských národů věcně a čestně, s poctivou snahou hledat pravdu. Sborník se skládá jednak z příspěvků, které již vyšly tiskem v dřívějších letech při jiné příležitosti v zahraničních časopisech a publikacích (těch je většina), jednak z dosud netištěných článků (a těch je menšina). Je škoda, že příslušné bibliografické údaje o tom, zda články již dříve vyšly a kde, najdeme jen s obtížemi a značně rozetlité pod čarou v Markovově úvodní studii ke sborníku, ačkoli mnohem jednodušší a hlavně účelnější bylo: uvést tento údaj vždy pod čarou u příslušného příspěvku samého.

Nejí bez zajímavosti, že většina autorů sborníku patří k francouzské vědecké společnosti Société des études robespierristes, založené r. 1907 známým pokrokovým historikem Albertem Mathiezem.

Lipský profesor Walter Markov vybral ze západoevropské marxistické i nemarxistické produkce posledních let řadu nejzávažnějších příspěvků věnovaných většinou otázkám z období jakobínské diktatury, které pak v německém znění seřadil do sborníku. Markov předeslal pak publikaci úvod, který svou materiálovou fundovaností a důkladností (úvod má totiž také obsáhlý kritický aparát pod čarou!) vyniká nad obvyklý formát běžných úvodů a tvoří tak vlastně samostatnou — třináctou studii sborníku, patřící k nejobsažnějším v celé knize.

Sborník uvádějí dva příspěvky mající vzhledem k ústřednímu tematiku danému nadpisem pouze okrajový charakter. To se týká článku W. Krausse z Lipska a příspěvku E. Loose z Kolína nad Rýnem. Krauss má snahu na rozdíl od dosavadního bádání ukázat, že pro vznik Montesquieuova proslulého díla Esprit des lois byl rozhodující r. 1734, kdy abbé Dubos vydal spis, kterým se pokoušel ospravedlnovat tehdejší francouzský absolutismus; Dubosův spis vzbudil přý Montesquieuův odpor a podnítl jej k sepsání výše